

Lublin, dnia 26.05.2022 r.

Ks. dr hab. Marian Stasiak, prof. KUL

Wydział Prawa Kanonicznego i Administracji KUL

Emeryt.

W wykonaniu uchwały z dnia 4 marca 2022 r. Rady Instytutu Prawa Kanonicznego przedkładam recenzję rozprawy doktorskiej ks. mgr lic. Mykhailo Klapkiva napisanej w języku ukraińskim, której tytuł po polsku brzmi: „Zarządzanie dobrami doczesnymi Kościoła według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich w kontekście ustawodawstwa Ukrainy”. Promotorem rozprawy jest ks. dr hab. Leszek Adamowicz, prof. KUL. Rozprawę przedłożono w formie maszynopisu.

1. Wybór tematu i problem badawczy.

Podjęty temat wpisuje się w dziedzinę tzw. prawa majątkowego w Kościele, który nie często wybierany jest przez kanonistów, jako przedmiot dociekań naukowych. Problematyka podjęta w tej rozprawie oscyluje pomiędzy regulacjami zawartymi w prawodawstwie Kościoła Greckokatolickiego na Ukrainie, a odnośnymi przepisami prawa państwowego Ukrainy. W zamyśle autora rozprawy nie chodzi jednak o samo komparatystyczne ujęcie tej problematyki, lecz jak zaznacza we wstępie do rozprawy, podejmuje próbę rzucenia nowego światła na prawo rzeczowe Greckokatolickiego Kościoła na Ukrainie. Nadto jak precyzuje autor rozprawy, takie ujęcie, w którym przecina się orientacja kościelna i obywatelska, stanowi o nowości naukowej tego opracowania. Podjęty problem wydaje się przekraczać granice wzajemnych odniesień Kościoła i Państwa i odkrywa zarazem szczyry horyzont relacji między sacrum i profanum w Kościele. Horyzont, na którym rysują się aktualnie nowe profile podejścia do tej problematyki, inspirowane głównie nauczaniem papieża Franciszka.

2. Struktura i treść rozprawy:

Zasadniczy wątek swoich rozważań autor ujmuje w czterech częściach bądź rozdziałach tejże rozprawy. W pierwszej części autor kreśli konkretne rozwiązania prawne Kościoła Greckokatolickiego wychodząc z przesłanek doktrynalnych m.inn. odnośnie do godności osoby ludzkiej, jej wolności, prawa do poszukiwania prawdy. Aspekt prawny zasadza się głównie na Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka przyjętej przez ONZ w 1948 r. i innych dokumentach z prawa międzynarodowego. Podobnie przywołując postanowienie Konstytucji Ukraińskiej oraz Ustawę o wolności sumienia i wyznania, autor wykreśla gwarancję wolności wyznania w prawodawstwie ukraińskim. Warto zaznaczyć, iż ważniejsze sformułowania prawne autor podaje w cudzysłowie, stwarzając tym samym czytelnikowi możliwość weryfikacji komentowanych tekstów prawnych.

Rozdział drugi ukazuje w aspekcie historycznym powstanie i rozwój prawa własności w Kościele powszechnym oraz w Kościele Greckokatolickim na Ukrainie. Zdaniem autora z widzialnej natury Kościoła na świecie wynika jego prawo znajdujące oparcie w prawie naturalnym oraz w pozytywnym prawie Bożym „ius divinum” do posiadania dóbr doczesnych. Odwołując się przy omawianiu „Ustawy o wolności sumienia i organizacji wyznaniowych”, autor w przypadku rozbieżności normatywnych między prawem międzynarodowym, a prawem ukraińskim przyznaje precedencję prawu międzynarodowemu. Z treści przytoczonego w całości art. 35 Konstytucji Ukrainy dowiadujemy się m.in., iż rodzice mają prawo do wychowania swoich dzieci według własnych przekonań, duchowni zaś są zabezpieczeni prawnie do zachowania tajemnicy spowiedzi. Podobnie służba wojskowa z uwagi na przekonania religijne, może być zastąpiona przez rozwiązania alternatywne. Znaczny fragment tego rozdziału poświęca autor na ukazanie historycznego procesu kształtowania się prawa własności w Kościele, począwszy od edyktu mediolańskiego po czasy współczesne. Nie jest to jednak ujęcie czysto sprawozdawcze, gdyż w jego prezentacji autor odwołuje się do bogatej podstawy źródłowej. Podobnie autor odwołuje się do licznych źródeł prawnych przy prezentacji prawa partykularnego Kościoła Greckokatolickiego na Ukrainie. Ponadto w tym fragmencie rozprawy dowiadujemy się o wielu budzących zaciekawienie szczegółowych rozwiązaniach prawnych w ustawodawstwie partykularnym Kościoła Greckokatolickiego. Autor rozprawy analizując różne systemy finansowania Kościoła przez wiernych w krajach Zachodniej Europy wzbogaca zarazem swój tekst licznymi informacjami z zakresu statystyki ukazującej finansowe zabezpieczenie Kościołów w poszczególnych krajach. Autor wskazuje na preferencje systemu dobrowolnego opodatkowania wiernych funkcjonujący we Włoszech, Hiszpanii i na Węgrzech. W rozdziale trzecim zostaje przeprowadzona egzegeza odnośnych kanonów CCEO dzieląc te regulacje na te, które dotyczą nabywania mienia, zarządzania majątkiem Kościelnym, spraw alienacji, dóbr oraz pobożnych fundacji. Zaciekawienie czytelnika budzi wielkość różnorodnych świadczeń nakładanych na wiernych, między innymi z racji udzielanych sakramentów i innych posług duszpasterskich. Spotykamy tu również konkretne rozwiązania prawne, które mogą być inspirujące dla dalszego rozwoju tego rodzaju prawa. Wskazuje się np. na uprawnienia biskupa odnośnie do nakładania specjalnych składek, choćby z racji pandemii Covidowej. Wymienione darowizny ponoszone przez wiernych, a także wielorakie obciążenia finansowe robią na czytelniku wrażenie i wydają się być przejawem daleko idącego fiskalizmu ze strony władzy kościelnej. Obraz ten uzupełnia wszakże, zasługujący na uznanie, wkład duchowieństwa Greckokatolickiego w promocję związków zawodowych, w tworzenie i wsparcie sektora edukacji, zakładanie instytucji kredytowych, kas oszczędnościowo – pożyczkowych, także promocję bazy poligraficznej i wsparcie rozwoju instytucji charytatywnych. Autor rozprawy odnosi się z uznaniem do pomocy charytatywnej świadczonej przez zagraniczne instytucje. Ten fragment rozprawy pozwala zorientować się jak bardzo dynamiczna i wielostronna jest aktywność Kościoła Greckokatolickiego w wielu dziedzinach społeczeństwa, zwłaszcza zaś opieki zdrowotnej. W czwartej części rozprawy autor rozpoznaje kwestię zarządzania majątkiem kościelnym w świetle art.35 Konstytucji Ukrainy oraz „Ustawy o wolności sumienia i związkach wyznaniowych”. Za przesłankę do swoich wywodów autor przyjmuje twierdzenie, iż Kościół, jako jedna z organizacji religijnych jest pełnoprawnym członkiem społeczeństwa obywatelskiego, choć nie należy do struktur organizacji państwowych. Wskazuje zatem na potrzebę współdziałania Kościoła z Państwem dla realizacji dobra

wspólnego. W tym kontekście także wsparcie materialne ze strony państwa motywowane jest faktem, iż Kościół w swojej działalności wspiera i realizuje zadania, które ze swej natury przynależą do obowiązków państwa. Główny wątek wywodów tegoż fragmentu rozprawy, koncentruje się na wokół statusu prawnego związków wyznaniowych. W zakres tej problematyki wchodzi między innymi źródła ich finansowania i dochody. Na uwagę zasługują również te fragmenty wywodów, w których analizowane są normy prawa cywilnego odnośnie do zarządzania majątkiem kościelnym, w tym m.inn. świadczenia podatkowe dotyczące organizacji religijnych. Moje zainteresowanie wzbudziły przedłożone kryteria dotyczące organizacji „non profit”. Rozważanie tego rozdziału autor kończy wskazaniem na liczne problemy związane z restytucją mienia kościelnego, które pomimo licznych starań, nie zostało zrealizowane w pełni. Ten fragment rozprawy wyróżnia się, jako opracowanie świadczące o dogłębnej znajomości sytuacji prawnej Kościoła Greckokatolickiego na Ukrainie. W szczególności autor rozprawy wykazuje biegłą znajomość kodeksu podatkowego Ukrainy. W wielu miejscach tej rozprawy łatwo dostrzec nie tylko komentarz, lecz również praktyczną pomoc w odnalezieniu się pośród gęstwiny przepisów prawnych w tym także m. inn. prawa pracy, czy prawa gospodarczego.

3. Uwagi metodologiczne.

Cel rozprawy zawarty w jej tytule został moim zdaniem w pełni zrealizowany. We wstępie do rozprawy autor wskazuje także na inne jego zamierzenia, jak choćby potrzebę podjęcia formacji kompetentnych duchownych przygotowanych do zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła. Zamierzenie to, można zresztą traktować komplementarnie w relacji do głównego celu rozprawy. We wstępie autor wymienia szereg znanych metod w naukach prawnie – historycznych, lecz nie wyróżnia w tym katalogu tej metody, którą preferuje w doświadczeniu do zamierzonego w rozprawie celu. Nadto brakuje moim zdaniem omówienia literatury przedmiotu, którym zajmuje się ta rozprawa, ułatwiłoby to pełniejsze ukazanie oryginalnego wkładu autora w zakresie tej problematyki, tym bardziej, iż w rozprawie spotykamy odniesienia do autorów, których nazwiska dość często podawane są w odnośnikach. Ukazują to za mankament tego opracowania, który należałoby uzupełnić przed publikacją tej rozprawy drukiem. Nie mam natomiast większych zastrzeżeń pod względem merytorycznym. Niemal na każdej stronie tej rozprawy widać kompetencje autora w zakresie poruszanej problematyki. Na uznanie zasługuje zwłaszcza bogata baza źródłowa, zarówno z zakresu prawa kanonicznego, jak też znajomość przepisów prawa państwowego Ukrainy. Korzystnie przedstawia się w mojej ocenie wykaz literatury, w tym także obcojęzycznej. Ponadto wartość tej rozprawy podnosi fakt wykorzystania zasobów archiwalnych. Dobrą ilustracją niektórych fragmentów tej rozprawy są dane statystyczne, a także odniesienia do opracowań internetowych. Podczas lektury tej rozprawy dostrzega się nie tylko solidną znajomość poruszanych w rozprawie kwestii, lecz także daje się zauważyć pasję badacza ujawniającą się na gruncie podejmowanych kwestii. Nadto w wywodach prowadzonych w tej rozprawie dostrzegam także przejawy ducha oddania i gotowości posługi dla swojego Kościoła. Można zatem oczekiwać, iż promowany doktor prawa kanonicznego wniesie wiele dobra dla swojego Kościoła, zarówno w wymiarze doktrynalnym, jak też w rozwiązaniach praktycznych. Być może będzie miał również sposobność uczestnictwa w opracowaniu ustaleń konkordatowych, na którego zawarcie ze Stolicą Apostolską oczekuje Ukraina.

Wydaje się, że po tych stwierdzeniach należałoby zakończyć tę recenzję, lecz dostrzegłem jednak podczas lektury tej rozprawy, jakkolwiek tylko wzmiankowane, nowe problemy, które być może zwiastują zasadniczą przebudowę w przyszłości obecnego statusu prawa majątkowego w Kościele. W pierwszym segmencie tej rozprawy znajdujemy wzmiankę o Kościele ubogim dla ubogich. Szkoda, że ten wątek pozostał jedynie wzmianką, tym bardziej, iż znów się on pojawia w tekście tej rozprawy w formie cytatów Papieża Franciszka wypowiedzianych podczas audiencji generalnej i modlitwy Anioł Pański. Wówczas Papież przypominał, iż „Chrystus wyzwolił nas za darmo, niczego nie żądając”. Wzmiankowane wypowiedzi Papieża Franciszka sygnalizują potrzebę nowego spojrzenia na dobra doczesne Kościoła. „ Chiesa povera e per poveri” wydaje się być na przyszłość źródłem inspiracji podczas dyskusji wokół przyszłego kształtowania reformy prawa majątkowego w Kościele. Niezależnie od przewidywań przyszłości, których inspiracją jest Duch Święty w Kościele. Trzeba pamiętać, że Kościół nigdy nie zrezygnuje ze swej misji na rzecz ubogich. Jezus nie zgadza się na to, aby głodni byli pozostawieni sami sobie. Rozkazuje uczniom: „Wy dajcie im jeść”. Jak wiadomo pierwotna wspólnota chrześcijan była kształtowana także przez wspólnotę dóbr materialnych, którym przyznawano znaczenia eschatologiczne ujmowane w aspekcie wieczności. Już synod w Elwirze z 313r. postanawiał, aby biskup nie przyjmował daru od tych osób, które nie uczestniczą w Komunii Świętej. Jak wiadomo, kanonista patrzy na prawo oczyma teologa (vide Optatam totius n.16), także w sprawach dóbr doczesnych Kościoła. Dobrze się stało, iż w rozprawie tej wzmiankowane zostały nowe nurty myśli teologicznej, które będą zapewne drażyć rozwój prawa majątkowego w przyszłości. Dobrze się także stało, że sprawy te podejmuje Wydział Prawa Uniwersytetu św. Jana Pawła II, który wielkość człowieka ocenia, nie przez to, co posiada, lecz przez to, czym się dzieli.

Przedłożone dotąd racje pozwalają w konkluzji stwierdzić, iż przedłożona do oceny rozprawa Ks. mgr lic. Mykhailo Klapkiva spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim zawarte w ustawie z 14.03.2003r. o stopniach i tytule naukowym, a zatem wnoszę o przyjęcie tej rozprawy doktorskiej i dopuszczenie Ks. mgr lic. Mykhailo Klapkiva do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ks. Marian Stasiak